

หลักทัศนียวิทยาและพัฒนาการของภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4-5 PERSPECTIVE AND DEVELOPMENT OF MURAL PAINTINGS IN REIGN OF KING RAMA 4-5

เจนจิรา โสพล* JANEJIRA SOPHON*
จีรารวรรณ แสงเพชร** JEERAWAN SANGPETCH**

บทคัดย่อ

จิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เป็นยุคแห่งการรับอิทธิพลของศิลปะแบบตะวันตกหรือศิลปะแบบสำนึกนิยมที่มีเทคนิคการเขียนภาพเน้นความเหมือนจริง รวมทั้งมีการเริ่มใช้หลักทัศนียวิทยาหรือหลัก PERSPECTIVE ในการเขียนภาพจิตรกรรม จึงได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถและพระวิหารในวัดกลุ่มตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ศึกษาเปรียบเทียบโดยเฉพาะในเรื่องหลักทัศนียวิทยารวมถึงพัฒนาการในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผลการศึกษาพบว่า การเขียนภาพจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 แบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ แบบที่ 1 จิตรกรรมไทยประเพณี การเขียนภาพเป็นแบบ 2 มิติ ไม่มีการเขียนหลักทัศนียวิทยาที่ชัดเจน แบบที่ 2 คือจิตรกรรมไทยประเพณีผสมกับตะวันตก มีเทคนิคการเขียนที่เน้นความสมจริงมากขึ้น ใช้เส้นนอนแสดงระยะภาพที่ใกล้ไกลและใช้เส้นเฉียงแสดงความลึกของภาพ แบบที่ 3 คือจิตรกรรมตะวันตกหรือแบบสำนึกนิยม ซึ่งท่าน ขวัญอินโข่ง เป็นผู้ริเริ่มการเขียนภาพให้มีระยะใกล้ไกลแบบตะวันตก มีแสงเงา มีปริมาตร เป็น 3 มิติ เขียนภาพจิตรกรรมต่อเนื่องกันคล้ายกับภาพกระดาษปิดฝาเรือนหรือ SCENIC WALLPAPER ที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากตะวันตก ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นเป็นยุคที่บ้านเมืองพัฒนาพร้อมทั้งมีชาวตะวันตก เข้ามารับราชการในรัชสมัยนี้ ส่งผลให้การเขียนจิตรกรรมตรงตามหลักทัศนียวิทยามากขึ้น ภาพมีเส้นนำสายตาและมีจุดรวมสายตาตามหลักวิชาการ จึงถือได้ว่าสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เป็นยุคสมัยของงานจิตรกรรมที่มีความน่าสนใจ มีคุณค่าและส่งผลให้เกิดการพัฒนาสู่ยุคต่อมาของงานจิตรกรรมฝาผนังไทย

คำสำคัญ : ทัศนียวิทยา, ศิลปะแบบสำนึกนิยม, ขวัญอินโข่ง, กระดาษปิดฝาเรือน

*นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, janejirasoph@gmail.com.

*Master student of Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, janejirasoph@gmail.com.

**รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, sangpetch.j@gmail.com.

**Associate Professor Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, sangpetch.j@gmail.com.

Abstract

The mural paintings during the reign of King Rama 4 and Rama 5 have been influenced by western art or realism art. The principle of perspective in paintings has thus begun in Thai mural paintings. Therefore, data was collected and studied from the case study of Temple Mural paintings during the reign of King Rama 4 and Rama 5. This study was conducted using comparative studies, especially in the principles of Perspective, including the development of mural paintings. The results show that the painting style in the reign of King Rama 4 can be divided into 3 types which are: Type 1 is Traditional Thai painting style which is still in two dimensions, there is no perspective in the painting. Type 2 is Traditional Thai painting combined with Western style. The characteristics of this type of perspective are written by using the horizontal lines to illustrate the distance. Type 3 is Western style painting. Khrua In Khong, the famous painter who is the originator of painting in western style with 3 dimensions, continuous painting like the style of scenic wallpaper, inspired by the West. In the reign of King Rama 5, the country developed and foreign technicians coming to work during this reign. The painting in this era Corresponds to the principles of perspective. The drawing has a horizontal line and a vanishing point according to academic principles. Therefore, the mural paintings during the reign of King Rama 4 and Rama 5 is both interesting and immerse value that has resulted in development of the next era of Thai mural work.

Keywords: Perspective, Realism art, Khrua In Khong, Scenic wallpaper

บทนำ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เป็นสมัยที่มีนโยบายเปิดประเทศกับชาติตะวันตกจึงทำให้มีวิทยาการจากชาติตะวันตกหลั่งไหลเข้ามารวมทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรม การเขียนภาพจิตรกรรมจึงมีลักษณะภาพเป็น PERSPECTIVE ซึ่งจิตรกรไทยที่นำมาใช้เป็นคนแรก คือ ขรัวอินโข่ง วิธีการเขียนภาพแบบตะวันตกตามหลักทัศนียวิทยาที่มาสผสมผสานกับจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่เป็นภาพแบบ 2 มิติ ทำให้ภาพที่เกิดขึ้นมีระยะใกล้ไกล แสดงความรู้สึกแบบ 3 มิติ จึงกล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบอุดมคติและแบบเหมือนจริง

นอกจากนี้ความรู้และแนวคิดของชาวตะวันตกที่ได้รับมารวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ ในเรื่องของภาพถ่าย ภาพพิมพ์ ที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสมัยนั้นประกอบกับการปฏิรูปศาสนา ยังส่งผลต่อรูปแบบและเนื้อหาของ การเขียนภาพ ให้ถูกเปลี่ยนเป็นเรื่องราวที่อธิบายได้ด้วยเหตุผล เปลี่ยนจากการเขียนภาพซึ่งเป็นแบบไทยประเพณี คือ พุทธประวัติและทศชาติ เป็นการเขียนเรื่องปรีชาธรรมและ สังฆกรรมวิธี ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในวัดใหม่ที่สถาปนาขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ในพระอารามธรรมยุติกนิกาย อีกทั้งเทคนิคของการเขียนภาพยังเปลี่ยนเป็นรูปแบบสมัยนิยม

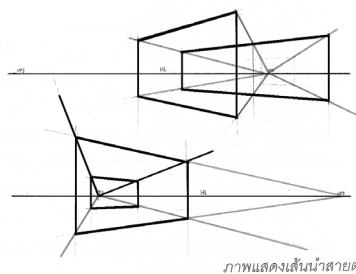
การศึกษาภาพจิตรกรรมครั้งนี้มีสมมติฐานว่า การเขียนภาพตามหลักทัศนียวิทยาเป็นผลมาจากอิทธิพลของศิลปะตะวันตกและอิทธิพลตะวันตกยังส่งผลต่อภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมทั้งเรื่องเนื้อหาและเทคนิคการเขียนภาพ วิธีการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาเปรียบเทียบงานจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถและพระวิหารในวัดกลุ่มตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ได้แก่ **วัดบวรนิเวศวิหาร วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสราชวรวิหาร วัดมหาพฤฒาราม วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร วัดมหาสมณาราม วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเสนาสนารามและวัดปรมัยยิกาวาส** รวมถึง **วัดราชาธิวาส** ซึ่งเป็นวัดในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่มีการเขียนจิตรกรรมที่ใช้หลักทัศนียวิทยาอย่างสมบูรณ์ ศึกษาเปรียบเทียบกับหลักการเขียนทัศนียวิทยา (Perspective) ที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมต้นแบบและการนำเสนอภาพร่างเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับมุมมองตามหลักทัศนียวิทยา รวมถึงการจัดลำดับพัฒนาการและอายุจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5

ผลการศึกษาพบว่าอิทธิพลตะวันตกได้ส่งผลกระทบต่องานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 อย่างชัดเจน การเขียนภาพที่มีเทคนิคอย่างตะวันตกที่เน้นความสมจริงมากยิ่งขึ้นทั้งภาพบุคคลและฉากสถานที่รวมทั้งปรากฏภาพที่เป็นอาคารแบบตะวันตก การกำหนดระยะของวัตถุตามหลักทัศนียวิทยาซึ่งในระยะแรกยังไม่ถูกต้องนัก การกำหนดเส้นขอบฟ้าและการใช้วรรณะสีที่ค่อนข้างเข้มข้ม ทำให้เห็นความแตกต่างจากภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเฉพาะเรื่องของมุมมองการเขียนภาพจิตรกรรมที่มีการใช้หลักทัศนียวิทยาหรือ Perspective แบบ Bird's Eye View เป็นหลัก การสร้างให้เกิดภาพ 3 มิติรวมกับการผลักระยะซึ่งได้แรงบันดาลใจมาจากภาพกระดาษปิดฝาเรือนหรือ Scenic wallpaper รวมทั้งการใช้ Perspective แบบจุดเดียว (One point perspective) ผสมผสานภาพแบบ 3 มิติแบบออบลิค (Oblique) การใช้สีและเขียนเหมือนจริงซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการเขียนภาพแบบตะวันตกที่แสดงถึงทัศนียภาพแบบใหม่นั้น นำมาซึ่งการสืบค้นว่าในยุคสมัยดังกล่าวมาการเขียนภาพแบบตะวันตกมาใช้ได้อย่างไร ซึ่งถือได้ว่าจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง แนวความคิดที่เหมือนจริงจากสมัยนี้ได้ถูกสืบทอดมาในงานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่เปิดรับอิทธิพลตะวันตกอย่างแท้จริง มีศิลปวิทยาการมีภาพถ่าย ส่งผลให้เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหมือนการบันทึกภาพเหตุการณ์ ลักษณะการเขียนภาพ

จิตรกรรมจึงใช้หลักทัศนียภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการมากขึ้นตามมุมมองที่เห็นจริงอย่างภาพถ่าย

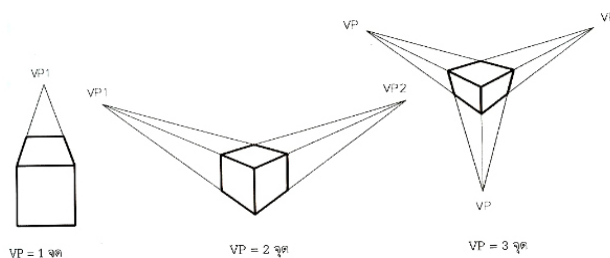
หลักการเขียนทัศนียภาพหรือทัศนียวิทยา

หลักการเขียน**ทัศนียวิทยา**ในภาพจิตรกรรมเกิดขึ้นในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาประเทศอิตาลี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 จนถึงปลายศตวรรษที่ 16 (พุทธศตวรรษที่ 19-21) โดยเฉพาะในวงการสถาปัตยกรรมและการออกแบบ จิตรกรสามารถเขียนให้เกิดความรู้สึกของระยะใกล้ไกลได้ตามหลักทัศนียวิทยา ย่อวัตถุให้มีขนาดแตกต่างกัน สร้างมิติด้วยการใช้น้ำหนักอ่อนแก่ของสี การเขียนหลักทัศนียวิทยาในงานจิตรกรรมใช้เส้นแสดงระยะลวงตาเพื่อให้สอดคล้องกับการมองเห็น คือวัตถุที่อยู่ใกล้ผู้ดูภาพจะมีขนาดใหญ่และวัตถุที่อยู่ไกลออกไปมีขนาดเล็ก ภาพในลักษณะดังกล่าวต้องสร้างเส้นระดับสายตาและกำหนดจุดรวมสายตาไว้ในภาพ ซึ่งโดยทั่วไปจะนิยมกำหนดไว้ 1-3 จุด โดยเส้นลวงตาทุกเส้นจะไปบรรจบกันที่จุดดังกล่าว **เส้นระดับสายตา** (Horizontal Line, H.L) เป็นเส้นแบ่งระหว่างขอบฟ้ากับขอบฟ้า จึงทำให้เห็นรายละเอียดทั้งตอนบนและตอนล่างอย่างชัดเจน เป็นเส้นที่มี**จุดรวมสายตา**ตั้งอยู่ (Vanishing Point, V.P.) สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ **ระดับสายตาปกติหรือระดับสายตา** (Man's Eye View) หมายถึงการมองจากระดับสายตาปกติ เส้นขอบฟ้าจะอยู่ตรงกลางระดับสายตาพอดี ระดับสายตาต่ำหรือแบบตานกมอง (Bird's Eye View) หมายถึงการมองจากที่สูงลงมาหรือเป็นระดับการมองวัตถุที่อยู่ต่ำกว่าปกติในลักษณะก้มหน้าและ**ระดับสายตาสูงหรือแบบตามดมอง** (Ant's Eye View) หมายถึงการมองจากระดับต่ำขึ้นมาหรือเป็นระดับการมองวัตถุที่อยู่สูงกว่าระดับการมองปกติในลักษณะเงยหน้า ถ้าเทียบกับการเขียนภาพจิตรกรรมแล้วจะปรากฏเส้นระดับสายตาแบบ Bird's Eye View เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากจิตรกรรมเป็นภาพเล่าเรื่อง ช่างมักจะเสนอมุมมองให้เห็นภาพเหตุการณ์ทั้งหมด (ภาพที่ 1-2)

ภาพที่ 1 (ภาพซ้าย) แสดงเส้นนำสายตา

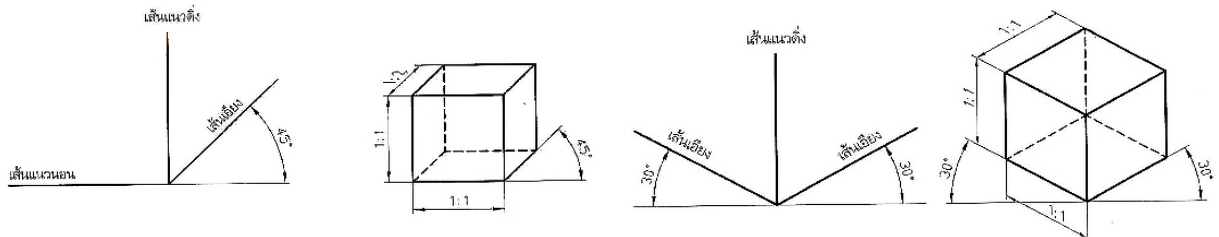
ที่มา : นัฐประชา หงษ์สุวรรณ, *การเขียนแบบทัศนียภาพ* (กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, 2560), 30-37.

ภาพที่ 2 (ภาพขวา) แสดงจุดนำสายตา

ที่มา : นพดล เวชวิฐาน, *เขียนแบบเทคนิคเบื้องต้น* (กรุงเทพฯ : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น, 2547), 3-5.

การเขียนภาพโดยใช้หลักทางทัศนียวิทยาคือการเขียนภาพในลักษณะภาพ 3 มิติ แสดงการเขียนที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด การกำหนดระยะของรูปทรงในภาพซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของภาพให้มีความลึก สามารถจัดแบ่งระยะในการเขียนภาพออกเป็น 3 ระยะ คือ **ระยะหน้า** (Fore Ground) คือการจัดวางตำแหน่งรูปทรงให้อยู่ใกล้ที่สุดของภาพ **ระยะกลาง** (Middle Ground) คือการวางตำแหน่งรูปทรงให้ถอยออกไปจากระยะหน้าและ **ระยะหลัง** (Back Ground) คือการจัดวางตำแหน่งรูปทรงของวัตถุที่อยู่ไกลที่สุดของภาพ รูปทรงระยะไกลนี้จะต้องมีขนาดเล็กกว่าระยะหน้าและระยะกลาง ส่วนรายละเอียดและความชัดเจนก็ต้องเน้นให้น้อยลงไปกว่าระยะหน้าและระยะกลางตามลำดับ¹

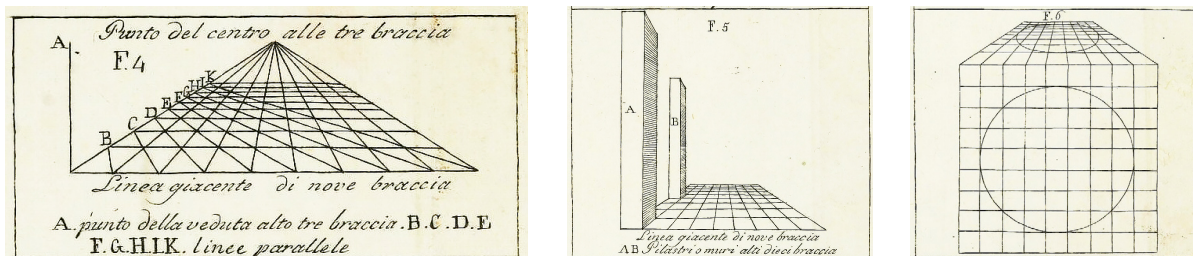
ภาพที่ 3 (ภาพซ้าย) ภาพออบลิค (Oblique) และภาพที่ 4 (ภาพขวา) ภาพไอโซเมตริก (Isometric)

ที่มา : นพดล เวชวิฐาน, *เขียนแบบเทคนิคเบื้องต้น*

(กรุงเทพฯ : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น, 2547), 3-5.

หลักการเขียนทัศนียวิทยากับการเขียนภาพของประเทศตะวันตก

จิตรกรยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาที่มุ่งที่จะพัฒนาเทคนิคเพื่อที่จะจัดองค์ประกอบของความงามให้เกิดขึ้น รวมถึงการกำหนดมุมมองและการเน้นรูปแบบของสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างงานศิลปะที่เคารพสัดส่วนและคล้ายกับความเป็นจริงให้มากที่สุด หนึ่งในนั้นคือการพัฒนามุมมองเชิงเส้น (Linear perspective) โดยสถาปนิกชาวอิตาลี Filippo Brunelleschi ได้เป็นผู้คิดค้นหลักการของทัศนียวิทยาในงานจิตรกรรมและ Leon Battista Alberti ได้เป็นผู้เขียนหนังสือทฤษฎีทางศิลปะ (perspective and presented a perspective construction) ที่มีชื่อว่า De Pictura ในปี ค.ศ.1435 ซึ่งหนังสือทฤษฎีนี้ได้กลายเป็นระเบียบแบบแผนของเทคนิคในการเขียน Perspective ในภาพตั้งแต่นั้นมา (ภาพที่ 5-7)²

ภาพที่ 5 (ภาพซ้าย) ภาพที่ 6 (ภาพกลาง) และภาพที่ 7 (ภาพขวา) แสดงหลักการเขียนทัศนียวิทยา

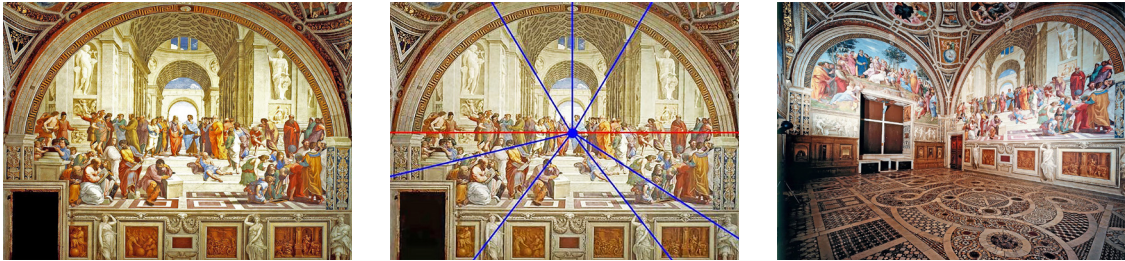
(Figure from the 1804 edition of Della pittura showing the vanishing point)

ที่มา : Leon Battista Alberti, *On the Painting* (New York: 1991), 55-70.

1. นัฐประชา หงษ์สุวรรณ, *การเขียนแบบทัศนียภาพ* (กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, 2560), 30-37.

2. Leon Battista Alberti, *On the Painting* (New York: 1991), 55-70.

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 15 จิตรกรในยุคนี้ต่างใช้หลักทัศนียวิทยาที่สร้างขึ้นครั้งแรกโดย Brunelleschi เพื่อให้ได้งานศิลปะที่สมจริง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดจากหลักทัศนียวิทยานี้เป็นวิธีการทางศิลปะและเป็นมุมมองแบบใหม่ที่ใช้สะท้อนให้เห็นความงามของธรรมชาติที่ถูกแสดงออกมาในงานของศิลปินมากมายดังเช่นผลงานของ Raphael (ภาพที่ 8-10)

ภาพที่ 8 (ภาพซ้าย) ภาพที่ 9 (ภาพกลาง) และภาพที่ 10 (ภาพขวา) สำนักแห่งเอเธนส์
(Raphael, The School of Athens c.1510-11 Fresco, Vatican City)

ที่มา : “The School of Athens,” Wikipedia, Accessed in February 20, 2020,
https://en.wikipedia.org/wiki/The_School_of_Athens.

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของตะวันตกมักจะเป็นภาพเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในโบสถ์และสถานที่สำคัญทางราชการ เช่น โบสถ์ Scrovegni Chapel หรือ Arena Chapel ในอิตาลี (ภาพที่ 11-13) เป็นโบสถ์ในยุค อิตาเลียนโกธิค ภาพจิตรกรรมฝาผนังโดย Giotto di Bondone ศิลปินในยุคศตวรรษที่ 14 ซึ่งเป็นศิลปินคนสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนางานจิตรกรรมในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาต่อมา

ภาพที่ 11 (ภาพซ้าย) ภาพที่ 12 (ภาพกลาง) และภาพที่ 13 (ภาพขวา) จิตรกรรมโบสถ์ Arena Chapel
(Giotto di Bondone, Arena Chapel, chapel, Padua, Italy)

ที่มา : “Scrovegni Chapel,” Wikipedia, Accessed in February 20, 2020,
https://en.wikipedia.org/wiki/Scrovegni_Chapel.

ภายในโบสถ์เป็นเพดานโค้งมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง 2 ด้าน ภาพผนังด้านในเหนือประตูทางเข้าทั้งผนังเป็นภาพการพิพากษาครั้งสุดท้าย “*Last Judgment*”³ แต่ละผนังจัดเป็นกลุ่มจิตรกรรม 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งเป็นภาพจิตรกรรมย่อย เนื้อหาจิตรกรรมโดยรวมแสดงเรื่องราวของพระแม่มารีและพระเยซู ลักษณะเด่นของจิตรกรรมนี้คือการแสดงอารมณ์และความเป็นธรรมชาติ ลักษณะภาพเป็น 3 มิติ เขียนเหมือนจริงโดยการใช้การผลักระยะแบ่งภาพเล่าเรื่องเป็นแต่ละฉาก ไม่ได้เป็นภาพต่อเนื่อง

อีกตัวอย่างเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ศาลากลางจังหวัดที่เมืองเซียน่า The Sala de' Nove in the Palazzo Pubblico, Siena (ภาพที่ 14-15) เนื้อหาจิตรกรรมแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของชาวเมืองที่เกิดจากการปกครองของรัฐบาลที่ดี⁴ ลักษณะภาพเป็นการผลักระยะใกล้ไกล เพื่อให้ภาพมีมิติ มีการให้แสงเงา ภาพไม่มีเส้นนำสายตาและหลักทัศนียภาพชัดเจน รายละเอียดกลุ่มคนในภาพถูกให้ความสำคัญเท่ากันกับรายละเอียดของอาคารสถาปัตยกรรมและทิวทัศน์ที่เป็นฉากหลัง

ภาพที่ 14 (ภาพซ้าย) และภาพที่ 15 (ภาพขวา) จิตรกรรมศาลากลางจังหวัด เมืองเซียน่า
(The Sala de' Nove in the Palazzo Pubblico c 1338-1339, Siena)
ที่มา : “The Allegory of good and bad Government,” Wikipedia, Accessed in February 20,
2020, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Allegory_of_Good_and_Bad_Government.

หลักการเขียนทัศนียภาพกับการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังไทย

ผลจากการศึกษาพบว่างานจิตรกรรมฝาผนังไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้รับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งนอกจากจะส่งผลให้รูปแบบและเรื่องราวในภาพจิตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปแล้วยังส่งผลให้เกิดเทคนิคการเขียนภาพที่เป็น 3 มิติ เริ่มใช้หลักทัศนียภาพเข้ามาในการเขียนภาพคล้ายกับภาพวาดแบบตะวันตก โดยเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังปรีชาธรรมทั้งที่วัดบวรนิเวศวิหารและวัดบรมนิวาสซึ่งเขียนโดยจิตรกรเอก ขรัวอินโข่ง ดังที่ปรากฏเป็นคำอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่บันทึกใน **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ว่า **“ขรัวอินโข่งไม่เคยเดินทางไปต่างประเทศแต่อาศัยภาพพิมพ์ที่เข้ามาขายในกรุงเทพฯ เป็นแบบแผนในการวาดภาพ โดยเฉพาะภาพที่ได้จากอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นรูปกระดาดขิดฝาเรือนที่เข้ามาขายในศตวรรษที่ 19”**⁵ นำมาซึ่งการสืบค้นว่าในยุคสมัยดังกล่าวมีการนำการเขียนภาพแบบตะวันตกมาใช้ได้อย่างไร จากการศึกษาเมื่อเทียบจากระยะเวลาพบว่าช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 ใน พ.ศ. 2410-2453 ตรงกับ ค.ศ.1867-1910 ซึ่งเป็นช่วงต้นศตวรรษที่ 19 เป็นยุคสมัยที่ชาวตะวันตกหรือยุโรปนิยมการใช้

3. วันที่พระเป็นเจ้าทรงพิพากษาบรรดาประชาชาติต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการสิ้นชีพของบรรดาผู้ตายและการมาครั้งที่สองของพระเยซู หัวข้อนี้เป็นที่นิยมทำในงานศิลปะต่าง ๆ

4. “The Allegory of good and bad Government,” Wikipedia, Accessed in February 20, 2020, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Allegory_of_Good_and_Bad_Government.

5. สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก, *ค้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง* (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2559), 11.

กระดาษปิดฝาเรือนหรือเรียกว่า Scenic wallpaper⁶ (Landscape wallpaper หรือ Panoramic wallpaper) เป็นภาพทิวทัศน์มุมกว้าง เหมือนจริงขนาดใหญ่ซึ่งมีทั้งทิวทัศน์เมือง ภาพชนบทที่มีท้องทุ่ง ต้นไม้ ภูเขา⁷ (ภาพที่ 16-17) มาตกแต่งอาคารซึ่งส่งผลด้านจิตวิทยาแก่ผู้อยู่อาศัยให้ความรู้สึกว่าคุณอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ การเขียนภาพจิตรกรรมไทยในสมัยนั้นจึงอาจได้รับอิทธิพลมาจากการเขียนวิวทิวทัศน์รวมทั้งการใช้หลักทัศนียวิทยาจากภาพ Scenic wallpaper เหล่านี้ได้

ภาพที่ 16 ภาพ Scenic wallpaper บนผนังห้องภายในทำเนียบขาว
(View of North America ,1834)

ที่มา : “Diplomatic Reception Room,” The White House Museum, Accessed in February 20, 2020, <http://www.whitehousemuseum.org/floor0/diplomatic-room.htm>.

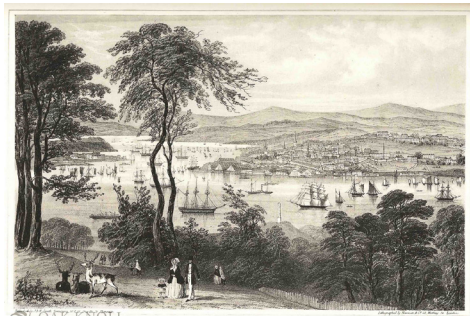
ภาพที่ 17 ภาพตัวอย่างของ Scenic wallpaper ในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ที่มา : “Papiers peints panoramiques,” Papiers de Paris, Accessed in February 20, 2020, <https://www.papiersdeparis.com/papiers-peints-anciens-7/promenade-dans-un-parc-papier-peint>.

6. กระดาษพิมพ์รูปภาพขนาดใหญ่สำหรับปิดอาคารบ้านเรือน และเป็นสินค้าที่ตกแต่งที่ได้รับความนิยมในยุโรปและอเมริกาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือในสมัยรัชกาลที่ 3

7. วิลเลียม ยังรอด และธวัชชัย องค์กรวิเวทย์, ถอดรหัส ภาพผนัง พระจอมเกล้า-ชาวอินโขง (นนทบุรี : มิวเซียมเพรส, 2559), 49.

ในสมัยนั้นยังมีภาพฝรั่งที่เริ่มมีผลต่องานจิตรกรรมไทย ภาพอาคาร สถานที่ ผู้คน สิ่งของต่าง ๆ นั้นยังอาจมีที่มาจากแหล่งอื่น ๆ ได้เช่น ภาพพิมพ์หิน (Lithography)⁸ (ภาพที่18) มีบันทึกของ Edmund Roberts ทูตอเมริกันที่เดินทางมาสยามเมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 ได้พบกับเจ้าพระยาพระคลังที่บ้าน โดยได้นึกถึงการตกแต่งบ้านของเจ้าพระยาว่ามีภาพพิมพ์รูปการรบของอังกฤษและภาพทิวทัศน์ชนบทประดับอยู่⁹ และยังอาจมีภาพลายเส้นชาวค้าในสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หรือภาพวาดบนกระจก “Reverse Glass Painting” จากสมัยนั้นที่อาจเป็นต้นแบบของบรรยากาศแบบตะวันตกในภาพประติมากรรมที่วัดบวรนิเวศวิหารและวัดบรมนิวาส

ภาพที่ 18 ภาพพิมพ์หินในคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Lithography)

ที่มา : “Scenery of Great Britain and Ireland in Aquatint and Lithography 1770-1860,”
Oak Knoll, Accessed in February 20, 2020, <https://www.oakknoll.com/>.

ในช่วงรัชกาลที่ 4 ตรงกับสมัยต้นศตวรรษที่ 19 ยังมีสื่อในลักษณะอื่นที่เกิดขึ้นและอาจแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในช่วงเวลานั้น แต่ยังไม่มีความหลักฐานที่แน่ชัดว่าจะมีผลต่อภาพจิตรกรรมไทยหรือไม่ได้แก่ภาพ Postcard¹⁰ ซึ่งเป็นภาพขนาดเล็ก น่าจะถือกำเนิดหลังภาพถ่ายในสมัยนั้นเพราะตามหลักฐานที่ปรากฏภาพใน Postcard มักเป็นภาพจริงมีรายละเอียดระยะภาพที่ชัดเจนที่น่าจะมาจากภาพถ่าย (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 ภาพตัวอย่างของ Postcard ในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ที่มา : “A peek at the postcard collection of Swiss entrepreneur Adolf Feller (1879-1931),”
The World in Pocket-size Format, Accessed in February 20, 2020,
<https://www.swissinfo.ch/eng/the-world-in-pocket-size-format/32387504>.

8. ภาพพิมพ์หินเป็นเทคนิคการพิมพ์ภาพแบบใหม่ ที่ถูกค้นพบขึ้นราว พ.ศ. 2339 ทำให้สามารถพิมพ์ได้รวดเร็วและราคาถูก โดยผู้ซื้อนิยมนำไปประดับแขวนบ้าน มีความเป็นไปได้ว่าชนชั้นนำของสยามอาจจะสั่งซื้อเข้ามาเช่นกัน

9. วิลเลียม ยังรอด และธวัชชัย องค์พิณเวทย์, ถอดรหัส ภาพผนัง พระจอมเกล้า-ชวรินโขง (นนทบุรี : มิวเซียมเพรส, 2559), 50-51.

10. ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกที่อเมริกา ในปี 1861 โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อความสะดวกในการส่งข้อความสั้น ๆ ถึงกัน postcard เกิดขึ้นในประเทศไทยในสมัยปลายรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาหลักทัศนียวิทยาเปรียบเทียบในภาพแรงบันดาลใจอย่าง Scenic wallpaper และภาพพิมพ์ หินเพื่อเปรียบเทียบกับหลักการใช้ทัศนียวิทยาในภาพจิตรกรรมพบว่า Scenic wallpaper มีลักษณะของการวาด ภาพฉากต่าง ๆ มาวางเรียงต่อกัน เห็นได้ชัดจากเส้นนำสายตาของอาคารในภาพมี จุดนำสายตามากกว่า 1 จุดและ เป็นจุดนำสายตาที่แยกกันเป็นของแต่ละภาพ แต่สร้างให้เกิดความต่อเนื่องกันของภาพทั้งหมดด้วยองค์ประกอบอื่น ในสวน (ภาพที่ 20) ใช้กลุ่มต้นไม้เป็นตัวกันฉากก่อนที่จะเปลี่ยนภาพทำให้ดูเหมือนว่าเป็นภาพต่อเนื่องกันทั้งหมด ลักษณะของรายละเอียดภาพในระยะหน้า เช่นกลุ่มผู้คนในภาพไม่ถูกให้รายละเอียดเหมือนกลุ่มคนในภาพจิตรกรรม สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา มักเน้นภาพรวมของบรรยากาศที่อยู่ในระยะฉากหลัง มีเส้นระดับสายตาปกติ (Man's Eye View) อยู่ในระดับเดียวกันกับคนที่อยู่ในบ้านเรือน เพื่อให้รู้สึกเหมือนว่าอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เป็นบรรยากาศเดียวกันกับ Scenic wallpaper

ภาพที่ 20 ภาพแสดงจุดนำสายตาตามหลักทัศนียวิทยาใน Scenic wallpaper
ที่มา : ผู้วิจัย (ดัดแปลงจากภาพที่ 17 ภาพ Scenic wallpaper ในคริสต์ศตวรรษที่ 19
ของ Papiers peints panoramiques)

ในขณะที่ภาพพิมพ์หิน ภาพวาดบนกระจกและภาพพิมพ์ขาวดำที่ใช้ประดับตกแต่งบ้าน มักจะแสดงภาพ ฉากเดียว มีจุดนำสายตาจุดเดียวในภาพ อาจจะมีทั้งเส้นสายตาระดับปกติ (Man's Eye View) และเส้นสายตาแบบ ตานกมอง (Bird's Eye View) มีรายละเอียดที่ลัดทอนไม่ชัดเจนเหมือนภาพถ่าย ส่วน Postcard มีมุมมองและราย ละเอียดที่เหมือนจริงตามภาพถ่าย

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดกลุ่มตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่าส่วนใหญ่มีการเขียนภาพแบบ จิตรกรรมประเพณีที่สืบทอดมาจากรัชกาลที่ 3 ภาพเป็นลักษณะแบบอุดมคติเน้นลวดลายวิจิตรบรรจง มีการปิดทอง ลงบนภาพและนิยมเขียนภาพแบบตานกมอง (Bird's Eye View) แต่ผสมผสานเทคนิคตะวันตกที่เน้นความสมจริง มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังปรากฏฉากที่เป็นอาคารแบบตะวันตกเป็น **จิตรกรรมไทยประเพณีผสมกับแบบตะวันตก** ยกเว้นภาพปริศนาธรรมวัดบวรนิเวศวิหารและวัดบรมนิวาสที่มีบรรยากาศโดยรวมแบบตะวันตกเป็น **จิตรกรรมตะวันตกหรือแบบลัทธินิยม** จนน่าจะเชื่อได้ว่ามีต้นแบบการวาดมาจากภาพฝรั่งโดยมีการแสดงภาพแบบทัศนียวิทยา ข้างเขียนที่เป็นพระบุคคลสำคัญเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้คือ **ขรรค์วงษ์** ซึ่งเป็นจิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ 4 มีความสามารถทั้งวาดภาพแบบไทยโบราณ ภาพเทวดา ยักษ์ ปะปนกับการวาดภาพแบบตะวันตกและเป็นจิตรกร ไทยคนแรกที่ได้นำแนวคิดการวาดภาพแบบตะวันตกมาใช้ ซึ่งภาพที่ปรากฏในสมุดไทยต้นร่างรูปภาพขรรค์วงษ์พบว่า ขรรค์วงษ์ได้ร่างภาพที่มีเรื่องการผลักระยะและการวาดแบบมีหลักทัศนียวิทยาด้วย¹¹

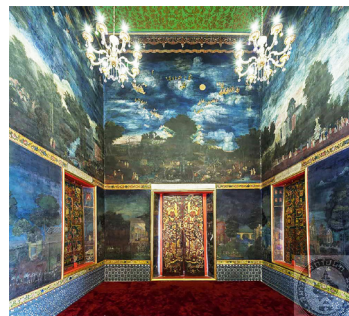
11. สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก, *ต้นร่างรูปภาพขรรค์วงษ์* (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2559), 10.

การวิเคราะห์และเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดกลุ่มตัวอย่าง

วัดบรมนิวาส จิตรกรรมที่นำมาศึกษาคือ จิตรกรรมในพระอุโบสถ (ภาพที่21-22) ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วน ได้แก่ จิตรกรรมเหนือกรอบหน้าต่าง เขียนภาพปริศนาธรรมต่อเนื่องทั่วผนังทั้งสี่ด้าน คล้ายคลึงกับที่วัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากนี้ที่ส่วนบนสุดของผนังยังปรากฏภาพดาวเคราะห์ในระบบสุริยจักรวาลตามความเป็นจริง สะท้อนให้เห็นถึงการนำเรื่องราวตำนานนิยามมาแสดงออกแทนภาพจักรวาลในคติไตรภูมิแบบประเพณีขณะที่ จิตรกรรมระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนเรื่องประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทย

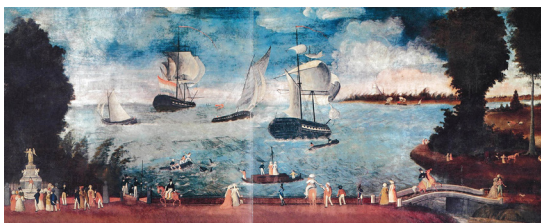

ภาพที่ 21 (ภาพถ่าย) ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

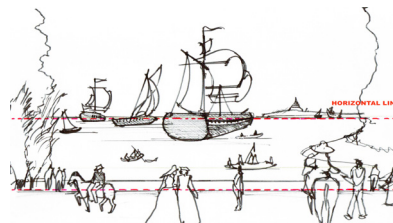

ภาพที่ 22 (ภาพขวา) ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพจิตรกรรมปริศนาธรรมในวัดบรมนิวาสมีรูปแบบการจัดองค์ประกอบและการวางภาพคล้ายกับ Scenic wallpaper ซึ่งเป็นลักษณะของการวาดภาพฉากต่าง ๆ มาวางเรียงต่อกัน ภาพจิตรกรรมที่นำมาศึกษาหลักทัศนียวิทยาได้แก่ ภาพจิตรกรรมเหนือกรอบหน้าต่างห้องที่ 2 ตอนพระพุทธเจ้าเปรียบเป็นนายสำเภา เป็นภาพเรือใหญ่กลางมหาสมุทรและมีเรือขนาดเล็กลำหนึ่งกำลังจับวาฬอยู่กลางทะเล (ภาพที่ 23-24) พบว่ามีรูปแบบการเขียนแบบ 3 มิติ ใช้หลักทัศนียวิทยาแสดงระยะใกล้ไกลแต่ยังไม่ถูกต้องนัก มีเส้นระดับสายตาอยู่ที่ขอบฟ้าจรดทะเลเบื้องหน้า แต่ไม่มีจุดนำสายตาที่ชัดเจน ผลักระยะให้เห็นเรือลำที่อยู่หน้า แต่เรือลำเล็กที่อยู่ในระยะหน้าควรมีขนาดใหญ่กว่านี้ กลุ่มคนแต่งกายแบบตะวันตกอยู่ในระยะหน้าและมีขนาดเล็ก อาจเป็นเพราะช่างต้องการเทียบสัดส่วนให้เห็นมหาสมุทรที่มีขนาดยิ่งใหญ่และเป็นสัดส่วนจริงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ลักษณะการวาดเป็นแบบลดทอนรายละเอียดของกลุ่มคนแต่เน้นบรรยากาศโดยรวมที่อยู่ในฉากหลัง มีลักษณะการเขียนคล้ายภาพ Scenic wallpaper

ภาพที่ 23 (ภาพถ่าย) จิตรกรรมตอน
พระพุทธเจ้าเปรียบเป็นนายสำเภา
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 24 (ภาพขวา) ภาพร่างลายเส้น
ที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยา
ที่มา : ผู้วิจัย

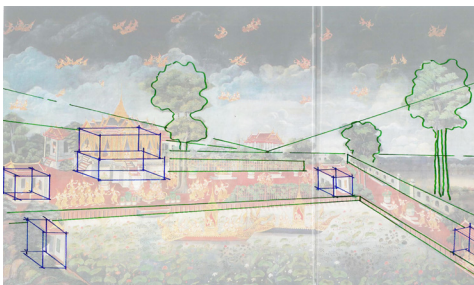
วัดพุทธวนาราม จิตรกรรมที่นำมาศึกษาคือ จิตรกรรมในพระอุโบสถ (ภาพที่ 25) ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วน ได้แก่ **จิตรกรรมเหนือกรอบหน้าต่าง** ซึ่งเขียน **จิตรกรรมฝาผนังสุทธานคร** และ **จิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู** เขียนเรื่อง **สังฆกรรมวิธีในพระวินัย** ภาพจิตรกรรมที่นำมาศึกษาหลักทัศนียวิทยาได้แก่ ภาพจิตรกรรมจิตรลดาวันอุทยานและจิตรลดาโบกขรณี (ภาพที่ 26) พบว่ามีการเขียน Perspective แบบ Bird's Eye View ผสมผสานกับจิตรกรรมไทยประเพณีเขียนภาพอาคารแบบออบบลิค (Oblique) ใช้หลัก Perspective ผสมผสานเส้นขนานกับเส้นเฉียงที่แสดงความลึก (ภาพที่ 27) และหากทดลองปรับภาพเมื่อมีการเขียน จุตรวมสายตาใหม่เพื่อให้ภาพออกมาใกล้เคียงกับภาพจิตรกรรมเดิมพบว่า ต้องเป็นการเขียนภาพ Perspective แบบ Bird's Eye View ที่มีจุดรวมสายตา 2 จุด (ภาพที่ 28)

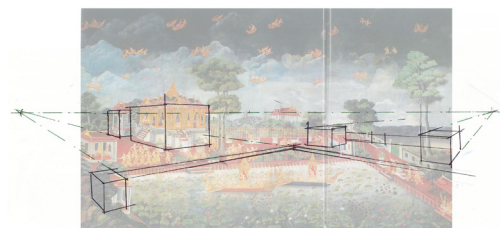
ภาพที่ 25 (ภาพถ่าย) จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 26 (ภาพขวา) จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 27 (ภาพถ่าย) ภาพร่างลายเส้น
บนจิตรกรรมต้นแบบ
ที่มา : ผู้วิจัย

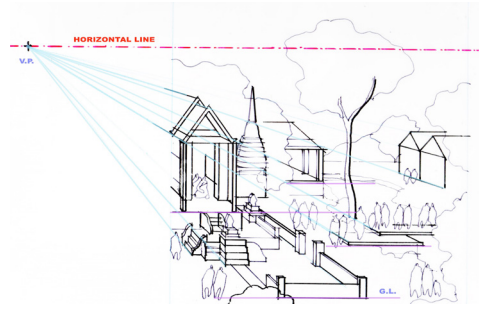

ภาพที่ 28 (ภาพขวา) ภาพร่างลายเส้น
ที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยา
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพจิตรกรรมผนังที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังตอนกฐินกรรม (ภาพที่ 29-30) พบว่ามีรูปแบบการเขียน Perspective แบบ Bird's Eye View ผสมผสานกับจิตรกรรมไทยประเพณีใช้การเขียนเส้นขนาน ผสมผสานกับ Perspective แบบ จุดเดียว เขียนอาคารเกือบถูกต้องตามหลักทัศนียวิทยา องค์ประกอบในภาพมีเพียงอาคารที่อยู่ในระยะกลาง (Middle Ground) และกลุ่มคนที่มีขนาดเล็กอยู่ในระยะหน้า (Fore Ground) วาดต้นไม้ลำต้นตรงเดี่ยวที่เด่นอยู่กลางภาพ เขียนไล่เฉดสีท้องฟ้าให้บรรยากาศสมจริง

ภาพที่ 29 (ภาพซ้าย) ภาพจิตรกรรมผนังที่ 2
จิตรกรรมฝาผนังตอนกฐินกรรม
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 30 (ภาพขวา) ภาพร่างลายเส้น
ที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยา
ที่มา : ผู้วิจัย

เมื่อมองภาพรวมของจิตรกรรมฝาผนังทั้งหมดจะพบว่า ภาพจิตรกรรมด้านบนและด้านล่างเป็นคนละเรื่องราวกันแต่ช่างมีความพยายามที่จะวาดให้เสมือนว่าภาพจิตรกรรมทั้งหมดเป็นเรื่องต่อเนื่องกันด้านบนเป็นภาพสระและสวนทั้ง 4 ทิศบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังที่ปรากฏในไตรภูมิโลกวิจรณยถา ส่วนภาพจิตรกรรมเรื่อง สังฆกรรมวิธีในพระวินัยที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ช่างวาดให้เสมือนต่อเนื่องกับภาพจิตรกรรมทั้งหมดโดยใช้โทนสีและบรรยากาศเดียวกันจึงเกิดลักษณะภาพเหมือน Scenic wallpaper เป็นภาพทิวทัศน์ที่ต่อเนื่องกัน

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม จิตรกรรมที่นำมาศึกษาคือ จิตรกรรมในพระอุโบสถ (ภาพที่ 31) จิตรกรรมฝาผนังมีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วนได้แก่ **จิตรกรรมเหนือกรอบหน้าต่าง** เขียนภาพหมู่เทวดามาสักการะพระพุทธเจ้าโดยรอบลักษณะเป็นกลุ่มพรม เทวดานางฟ้าหลายกลุ่มลอยมาในอากาศโดยใช้พื้นหลังเป็นสีท้องฟ้า จิตรกรรมลักษณะนี้นับได้ว่าเป็นภาพเทพชุมนุมรูปแบบใหม่ซึ่งเขียนหมู่เทวดาโดยไม่จำเป็นต้องแยกลำดับชั้นเหมือนอย่างจิตรกรรมประเพณี ส่วน **จิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู** ผนังด้านหน้าพระอุโบสถเขียน **ภาพเหตุการณ์สุริยุปราคาในฉากพระบรมมหาราชวัง** และผนัง ส่วนที่เหลือปรากฏเรื่อง **พระราชพิธีสิบสองเดือน** ซึ่งสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นการระลึกถึงภาพเหตุการณ์บ้านเมืองและขนบธรรมเนียมในสมัย พระราชบิดาของพระองค์¹²

ภาพที่ 31 ภาพแสดงจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

12. พิษญา สุ่มจินดา, ราชประดิษฐพิธีพรรณนา (กรุงเทพฯ : วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, 2555), 130.

จากภาพจิตรกรรมโดยรวม การจัดองค์ประกอบมีรูปแบบที่เป็นแบบแผนที่สังเกตได้โดยแบ่งเป็นสามส่วนด้วยกัน **ส่วนแรก** คือส่วนฉากหลัง เป็นภาพพระบรมมหาราชวังซึ่งอยู่กลางกรอบภาพแสดงภาพพระราชพิธี **ส่วนที่สอง** คือส่วนล่างของภาพเป็นภาพรายละเอียดของพิธี **ส่วนที่สาม** เป็นส่วนบนของกรอบภาพ เขียนฉากทิวทัศน์ธรรมชาติหรือฉากบ้านเมืองเป็นพื้นหลัง ใช้หลักทัศนียวิทยาในภาพ สังเกตได้จากการใช้เส้นขอบฟ้ารวมถึงจุดรวมสายตาในภาพ จึงทำให้ภาพมีมิติลึกเข้าไปตามแบบจิตรกรรมตะวันตก โดยช่างมีความพยายามที่จะใช้เทคนิคตะวันตกร่วมกับการจัดองค์ประกอบภาพ ซ้อนฉากกันขึ้นไปตามแบบแผนที่พบในจิตรกรรมประเพณี เพื่อให้ภาพมีความต่อเนื่องกันเหมือนภาพเดียวกันทั้งที่แสดงภาพคนละฉาก จิตรกรรมมีลักษณะคล้ายภาพ Scenic wallpaper

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาภาพจิตรกรรมสุริยุปราคาในพระบรมมหาราชวัง พบหลักฐานการใช้ภาพถ่ายมาเป็นต้นแบบในการวาดภาพสถาปัตยกรรมในงานจิตรกรรม ภาพหมู่ในพระมหารัชมังคลาจารย์ในฉากสุริยุปราคามีความถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริง จากการเปรียบเทียบภาพถ่ายพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ในปัจจุบันซึ่งปรากฏเป็นภาพในฉากสำคัญทั้งภาพในอดีตและปัจจุบันพบว่า ภาพจิตรกรรมสุริยุปราคาในวัดราชประดิษฐ์ถูกวาดขึ้นก่อนที่วัดเสนาสนารามจากหลักฐานซุ้มตะเกียงในภาพถ่ายที่ยังคงอยู่เมื่ออดีต เหมือนดังภาพในวัดราชประดิษฐ์และถูกรื้อออกในสมัยถัดมา จึงไม่ปรากฏในรูปถ่ายพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ในปัจจุบัน (ภาพที่ 32-34) การเขียนโดยใช้ฉากในพระบรมมหาราชวังแทนที่จะเป็นสถานที่จริงที่อำเภอหัวากอ จ.ประจวบคีรีขันธ์ ก็เพื่อให้เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับฉากโดยรวมของภาพพระราชพิธีสิบสองเดือนเพื่อให้มีบรรยากาศที่กลมกลืนกันทั้งวิหารหลวง

ภาพที่ 32 (ภาพซ้าย) ภาพจิตรกรรมสุริยุปราคาที่วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 33 (ภาพกลาง) และภาพที่ 34 (ภาพขวา) ภาพพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ในปัจจุบันและในอดีต

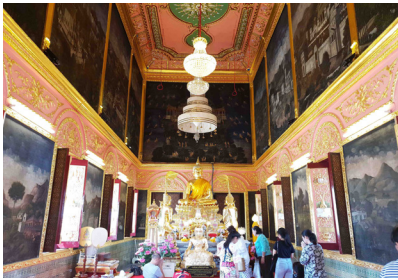
ที่มา : ผู้วิจัย

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมพบว่าใช้หลักทัศนียวิทยา (Perspective) กับการเขียนภาพอาคาร โดยมีการใช้ภาพถ่ายมาเป็นแบบในการเขียน การผนวกเหตุการณ์จริงกับสถานที่จริงช่วยให้ช่างสามารถเขียนภาพได้สมจริงมากขึ้น ถึงแม้จะไม่ได้ถูกต้องตามหลักวิชาการทั้งหมด ถือเป็นความสามารถของช่างที่พยายามวาดภาพให้เหมือนจริงจากความเข้าใจของช่างร่วมกับการใช้ภาพถ่ายต้นแบบ

วัดปรมัยยิกาวาส ภาพจิตรกรรมที่นำมาศึกษาคือ ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถ (ภาพที่ 35) ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วนได้แก่ **จิตรกรรมเหนือกรอบหน้าต่าง** แสดงภาพ **พุทธประวัติภายหลังการตรัสรู้** ส่วน **จิตรกรรมฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู** แสดงภาพ **ธุดงค์วัตร 13** (ภาพที่ 36) จิตรกรรมโดยรวมทั้งหมดมีลักษณะการเขียนที่คล้ายกัน มีฉากอาคารที่เป็นทั้งแบบไทยและตะวันตกที่มีหน้าจั่วแบบเพดิเม้นต์ (Pediment) ฉากหลังที่มีภูมิทัศน์

ทิวเขาขนาดใหญ่เขียนไล่แสงเงา 3 มิติอย่างเด่นชัดและท้องฟ้าที่มีกลุ่มเมฆสีขาวสว่างสดใสก่อนที่จะไล่สีเข้มขึ้นไปเป็นท้องฟ้าโดยใช้สีน้ำเงินและดำผสมกัน

ภาพรวมของจิตรกรรมมีสีค่อนข้างเข้มเน้นการตัดกันของสีอย่างชัดเจน จิตรกรรมภาพทั้งบนกรอบหน้าต่างและระหว่างช่องหน้าต่างมีการจัดองค์ประกอบที่คล้ายกัน มีฉากอาคารเป็นหลักอยู่ตอนกลางของภาพ ส่วนภาพเหตุการณ์หลักอยู่ระยะหน้าและภาพทิวทัศน์เป็นฉากหลัง ภาพรวมของการจัดองค์ประกอบมีความคล้ายคลึงกับภาพจิตรกรรมพระราชพิธีสิบสองเดือน แต่มีกลุ่มอาคารที่น้อยกว่า มุมมองที่เกิดขึ้นในภาพมีความเหมือนจริงมากกว่าเนื่องจากมีลักษณะภาพเป็น Perspective แบบจุดเดียวและ 2 จุด มีเส้นระดับสายตาปกติ (Man's Eye View) ลักษณะภาพจิตรกรรมมีความใกล้เคียงกับภาพพิมพ์มากกว่า Scenic wallpaper (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 35 (ภาพซ้าย) จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ
ที่มา : ผู้วิจัย

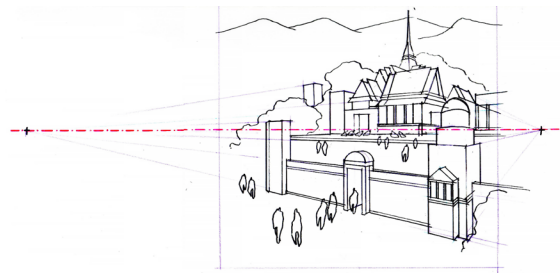

ภาพที่ 36 (ภาพขวา) จิตรกรรมชุดควัตร 13
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพจิตรกรรมที่นำมาศึกษาหลักทัศนียวิทยา คือ ภาพจิตรกรรมผนังที่ 22 พุทธประวัติภายหลังการตรัสรู้ (ภาพที่ 37) ภาพแสดงอาคารพระอุโบสถอยู่ด้านหลังแนวกำแพงที่มีอาคารและซุ้มประตูแบบตะวันตก เมื่อศึกษาตามหลักทัศนียวิทยาในการเขียนภาพแล้ว สันนิษฐานได้ว่าในภาพมีการเขียน Perspective แบบ 2 จุด คือมีจุดรวมสายตาอยู่ 2 ด้านของภาพ หากสังเกตเส้นเอียงของแนวกำแพงและเส้นพื้นของพระอุโบสถด้านในจะพบว่าการวาดได้เกือบถูกหลักทัศนียวิทยา โดยเส้นนำสายตาเกือบจะเอียงเข้าสู่จุดรวมสายตาเดียวกัน แต่มีความผิดเพี้ยนเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับภาพร่างลายเส้นของงานจิตรกรรมที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยาอย่างวิชาการ (ภาพที่ 38)

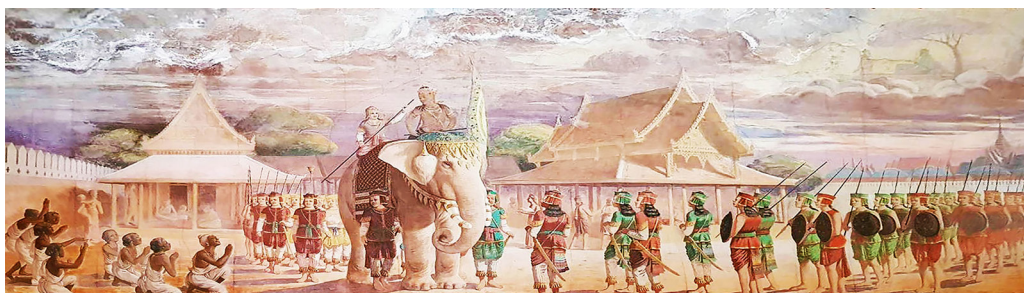

ภาพที่ 37 (ภาพซ้าย) ภาพจิตรกรรมผนังที่ 22
พุทธประวัติภายหลังการตรัสรู้
ที่มา : ผู้วิจัย

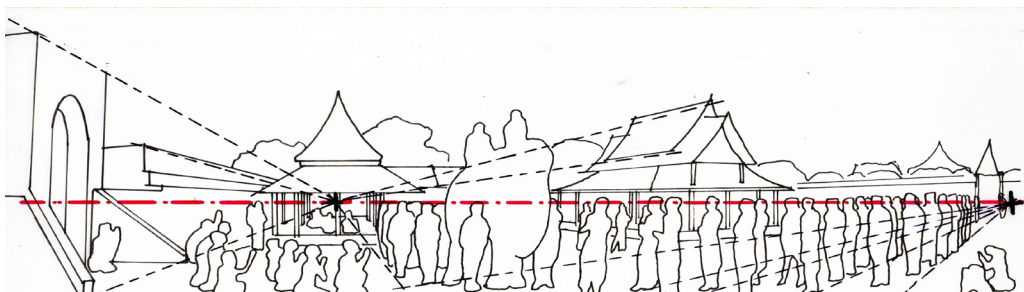
ภาพที่ 38 (ภาพขวา) ภาพร่างลายเส้น
ที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยา
ที่มา : ผู้วิจัย

วัดราชาธิวาส มีภาพจิตรกรรมที่ใช้หลักทัศนียวิทยาได้ถูกต้อง จิตรกรรมในพระอุโบสถเขียนภาพทศชาติเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงออกแบบร่างและให้นายคาร์โล ริโกลี (Carlo Rigoli) จิตรกรชาวอิตาลี เป็นผู้ขยายแบบและลงสีโดยใช้เทคนิคการเขียนแบบตะวันตกคือวิธีปูนเปียก ลักษณะการเขียนเหมือนจริงทั้งฉากธรรมชาติและภาพบุคคล¹³ รวมทั้งฉากอาคารบ้านเรือน โดยภาพจิตรกรรมที่นำมาศึกษาหลักทัศนียวิทยา คือภาพจิตรกรรม เวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3 *ทานกัณฑ์* พระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ช้างคู่บ้านคู่เมือง (ภาพที่ 39-40) จากการศึกษาการใช้หลักทัศนียวิทยาในภาพพบว่าเป็นการเขียน Perspective แบบ 2 จุด มีเส้นนำสายตาและจุดนำสายตาชัดเจน ระดับสายตาของคนในภาพเท่ากันหมด แต่ขนาดของตัวบุคคลจะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับระยะที่อยู่ในภาพคือระยะหน้าจะมีขนาดใหญ่ และระยะหลังจะมีขนาดเล็กลงไปตามหลักวิชาการ ส่วนคนที่นั่งจะมีระดับต่ำกว่าเส้นระดับสายตา ภาพแสดงแสงเงาและบรรยากาศเหมือนจริงดังตาเห็น

ภาพที่ 39 ภาพจิตรกรรม เวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 40 ภาพร่างลายเส้นของงานจิตรกรรมที่ปรับใหม่ตามหลักทัศนียวิทยา

ที่มา : ผู้วิจัย

รูปแบบของทัศนียวิทยาที่เกิดขึ้นในภาพจิตรกรรม

จากการศึกษาเปรียบเทียบภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดกลุ่มตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ในเรื่องหลักทัศนียวิทยาในการเขียนภาพจิตรกรรมพบว่าภาพจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 4 มีลักษณะการใช้ Perspective แบบ Bird's Eye View มีลักษณะย่อยได้ดังนี้

1. กลุ่มที่เขียนจิตรกรรมโดยใช้ Perspective แบบ Bird's Eye View ร่วมกับการปลักระยะ ไม่มีจุดนำสายตา ใช้เส้นนอนหรือเส้นขนานในการปลักระยะภาพให้ภาพดูมีความลึก มีเส้นระดับสายตาอยู่ใน ส่วนบนของภาพ ลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นภาพ 3 มิติ มีการผสมกับภาพแบบออบบลิค (Oblique) ได้แก่ วัดโสมนัสราชวรวิหาร

13. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2556), 535.

วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร วัดมหาพฤฒารามวรวิหาร

2. กลุ่มที่เขียนจิตรกรรมโดยใช้ Perspective แบบ Bird's Eye View ร่วมกับ Perspective แบบจุดเดียว (One point perspective) ได้แก่ วัดปฐมวหารามราชวรวิหาร วัดมหาสมณาราม

3. กลุ่มที่เขียนจิตรกรรมโดยที่ไม่ได้มีเส้นนำสายตอย่างชัดเจน แต่ใช้การพลักระยะให้ภาพดูมีความลึก ได้แก่ วัดในกลุ่มของช่างขรัวอินโข่ง คือ วัดบวรนิเวศวิหารและวัดบรมนิวาส เป็นกลุ่มที่มีแรงบันดาลใจจากภาพ Scenic wallpaper

ส่วนภาพจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 พบว่ามีการใช้หลัก Perspective แบบจุดเดียวและ 2 จุด ในภาพจิตรกรรม ทำให้ภาพใกล้เคียงกับภาพที่ตามองเห็น นอกจากนี้ยังพบหลักฐานการใช้ภาพถ่ายมาเป็นต้นแบบในการวาดภาพ ซึ่งอาจจะมีสื่อชนิดอื่น เช่น ภาพพิมพ์หรือ Postcard เข้ามาเป็นแรงบันดาลใจในการเขียนภาพในยุคนี้ ได้แก่ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเสนาสนารามและวัดปรมัยยิกาวาส ส่วนวัดราชาธิวาส เป็นวัดในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่นำมาศึกษาเพิ่มเติมเนื่องจากใช้หลักทัศนียวิทยาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เป็นจิตรกรรมที่มีลักษณะเหมือนจริงที่สุดในวัดกลุ่มตัวอย่างนี้

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมโดยใช้หลักทัศนียวิทยาามาจำแนกลักษณะการเขียนภาพ ทำให้สามารถแบ่งกลุ่มช่างได้เป็น 3 กลุ่มหลักกลุ่มที่ 1 คือกลุ่มที่เขียนภาพแนวจิตรกรรมไทยประเพณีผสมผสานในสมัยรัชกาลที่ 4 กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มช่างที่เขียนงานแบบจิตรกรรมตะวันตกสกุลช่างขรัวอินโข่ง ที่เขียนงาน 3 มิติแบบเน้นบรรยากาศและกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มที่เขียนจิตรกรรมตะวันตกแนวสำนิยมในสมัยหลัง ซึ่งน่าจะพัฒนาการเขียนจิตรกรรมจากภาพพิมพ์หรือภาพถ่าย

บทสรุป

การศึกษาหลักการของทัศนียวิทยาในภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 เป็นการศึกษาจิตรกรรมแนวใหม่ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปสู่สำนิยม มีการปรับเปลี่ยนทั้งเทคนิคและเรื่องราวการเขียนเนื่องจากอิทธิพลของตะวันตกที่เข้ามาในยุคสมัยนั้น ก่อให้เกิดงานจิตรกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ตามแบบตะวันตกซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ดังเช่นภาพจิตรกรรมปริศนาธรรมขรัวอินโข่ง จึงถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันในยุคสมัยนั้นและถือได้ว่าสื่อจากตะวันตกสำคัญที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงภาพงานจิตรกรรมไทยให้เกิดเป็นภาพ 3 มิติ มีผลต่อการปรับเปลี่ยนงานจิตรกรรมแห่งยุคคือ ภาพ Scenic wallpaper เป็นผลให้ช่างเริ่มศึกษาจนเกิดกระบวนการคิดและพัฒนาผสมผสานงานจิตรกรรมไทยเข้าสู่จิตรกรรมแบบสำนิยม นอกจากนี้ศิลปินวิทยาการตะวันตกต่าง ๆ ที่เข้มารวมทั้งภาพพิมพ์และภาพถ่าย ล้วนส่งผลให้เกิดการเขียนทัศนียวิทยาในภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ส่งผลต่องานจิตรกรรมไทยในยุคต่อ ๆ มาและควรค่าแก่การศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

นพดล เวชวิฐาน. เขียนแบบเทคนิคเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น, 2547.

นัฐประชา หงษ์สุวรรณ. การเขียนแบบทัศนียภาพ. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, 2560.

พัสวีสริ เปรมกุลนันท์. วัด-วัง ในพระราชประสงค์พระจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2560.

พิชญา สุ่มจินดา. ราชประดิษฐพิพิธรัตนนา. กรุงเทพฯ : วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, 2555.

วิยะดา ทองมิตร. จิตรกรรมแบบสากลสกุลช่างขรัวอินโข่ง. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2522.

วิไลรัตน์ ย้งรอด และ ธวัชชัย องค์วุฒิเวทย์. ถอดรหัส ภาพผนัง พระจอมเกล้า-ขรัวอินโข่ง.
นนทบุรี : มิวเซียมเพลส, 2559.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2556.

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. ปทุมวนานุสรณ์ โครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดปทุมวนาราม.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555.

สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก. ต้นร่างรูปภาพขรัวอินโข่ง. กรุงเทพฯ :
สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2559.

Alberti, Leon Battista. *On the Painting*. New York: 1991.

Oak Knoll. "Scenery of Great Britain and Ireland in Aquatint and Lithography 1770-1860."
<https://www.oakknoll.com/>.

Papiers de Paris. "Papiers peints panoramiques." <https://www.papiersdeparis.com/papiers-peints-anciens-7/promenade-dans-un-parc-papier-peint>.

White House Museum. "Diplomatic Reception Room."

<http://www.whitehousemuseum.org/floor0/diplomatic-room.htm>.

Wikipedia. "Scrovegni Chapel." https://en.wikipedia.org/wiki/Scrovegni_Chapel.

Wikipedia. "The Allegory of good and bad Government."

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Allegory_of_Good_and_Bad_Government.

Wikipedia. "The School of Athens." https://en.wikipedia.org/wiki/The_School_of_Athens.

World in Pocket-size Format. "A peek at the postcard collection of Swiss entrepreneur Adolf Feller (1879-1931)." <https://www.swissinfo.ch/eng/the-world-in-pocket-size-format/32387504>.